

PARLAMENTS DEL PRESIDENT

UN DICCIONARI PER AL SEGLE XXI

(Conferència pronunciada amb motiu de la presentació del *Diccionari de la llengua catalana* dins del Fòrum de Ciència i Cultura, a Sabadell, el dia 3 de juny de 1996)

Els diccionaris els acostumen a fer i a elaborar els filòlegs, els lingüistes..., i jo sóc matemàtic. Per tant, els parlo aquí com a president de l'Institut d'Estudis Catalans, i espero poder-los explicar una mica bé la gènesi, la gestació i el resultat d'aquest *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC), que va sortir publicat la tardor passada.

Tinc l'esperança que no em preguntin detalls excessivament d'especialista perquè hauré de contestar de la millor manera que sabré.

Del DIEC, se'n poden dir, i se n'han dit, moltes coses; algunes de molt assenyades, que han servit per centrar allò que podem esperar d'un diccionari, però també se n'han dit unes altres de relativament desafortunades. Sembla cert que gairebé a tothom, almenys a tots aquests que estem preocupats o que tenim un cert sentit del llenguatge, ens interessen els diccionaris.

De totes maneres, si preguntéssim a un ampli sector del públic o de persones del carrer què entenen per un diccionari, és gairebé segur que rebríem, més o menys, la mateixa resposta de tothom. És a dir, un diccionari és un llibre que conté les paraules d'una llengua i que ens serveix per aclarir dubtes diversos sobre les paraules, o per ampliar el nostre coneixement lèxic —aproximadament això.

Aquesta definició, que és molt simple —però, malgrat la seva simplicitat, rigorosament encertada—, amaga, no obstant això, una complexitat molt important. Darrere els llibres s'amaga tot un món. Al darrere de les paraules s'amaga tota una cultura i una tradició, i darrere l'activitat de fer diccionaris —a més a més de tot això— s'amaga una pràctica empresarial i comercial realment complicada, i això no ho és pas tot, perquè aquests diccionaris, que són, alhora, eines lingüístiques, culturals i comercials —aspectes que repetiré més d'una vegada—, serveixen per a finalitats molt diverses. Serveixen, evidentment, per conèixer les paraules d'una llengua; per aclarir dubtes sobre aspectes de la seva grafia, morfologia, sintaxi o significat; per ajustar els coneixements sobre les circumstàncies en què poden o han de ser usades; per saber què representen o han representat al llarg de la història; per conèixer els mots equivalents en la mateixa llengua o a vegades —segons el tipus de diccionari— en altres llengües; per transmetre uns valors culturals, per ensenyar una llengua i tot el que això representa.

Un diccionari, en termes dels que fan servir els lingüistes, és un producte polièdric —i, encara que això sembli un terme matemàtic, és importat de la filologia i de la lingüística— i polivalent. És *polièdric* perquè és una eina lingüística, cultural i comercial. És un *producte polivalent* per tal com serveix per aprendre i ensenyar una llengua i una cultura.

Una llengua sense diccionaris difícilment seria una llengua de cultura.

Pel que fa al caràcter polièdric, no cal insistir gaire que un diccionari és un producte lingüístic, ja que la mateixa naturalesa del que conté ho mostra directament. El segon vessant, el de producte cultural, és més interessant i ha estat objecte darrerament d'una atenció especial. Jo diria que és un dels aspectes que més interessa avui dia socialment, perquè és el nexa entre llenguatge i cultura. És la demostració més cla-

ra de com, a través de l'ús del llenguatge, es transmeten uns determinats valors culturals, una concepció específica del món i uns determinats models ideològics.

Certament, els diccionaris reflecteixen i, alhora, transmeten una cultura. La reflecteixen a través de les paraules que inclouen, que són una mostra de l'estat d'avançament d'una societat; també a través de les definicions que vehiculen la concepció que l'autor del diccionari té de les coses que representen les paraules, i també a través dels exemples, que transporten, millor que qualsevol element, la càrrega ideològica de la societat en què s'elabora el diccionari.

Observin, sinó, les definicions següents extretes del *Diccionari general de la llengua catalana* (DGLC), de Pompeu Fabra, de l'any 1932. Deia Fabra: «**cremador** *m.* Lloc destinat a cremar-hi animals morts, viandes avariades, escombraries, etc.» i afegia: «Aparell que mescla un combustible amb aire i oxigen, i en controla la combustió, emprat en calderes, forns, fogons, etc.» I afegia encara: «Dispositiu d'injecció de combustible a la cambra de combustió d'una turbina que permet la regulació i la limitació de la seva velocitat i la limitació de la temperatura d'entrada del gas».

És a dir, les definicions i els exemples d'un diccionari són una clara mostra de la cultura del moment.

Si llegeixen, per exemple, al DGLC de Fabra: «**culatxo** *m.* Drap que es posa a la criatura sota el bolquer». Si llegeixen el DIEC, diu: «**culatxo** *m.* Drap que es posava a la criatura sota el bolquer». Avui dia no hi ha ningú que posi culatxos sota els bolquers de les criatures. A més, després afegeix: «Peça de fusta que serveix de base...».

Ara, encara els diré un parell de paraules més i analitzarem si transporten o no una determinada concepció de les coses i, en el fons, una determinada ideologia. Si miren al DGLC del Fabra: «**convers** *-sa adj.* Convertit a la nostra religió». Després posa un exemple: «*Un jueu convers.* En certs ordes religiosos, llec». Al DIEC: «**convers** *-sa adj.* Convertit a una altra religió, esp. al cristianisme.» Això és un canvi ideològic important, ja que en el primer cas se sobreentén que tot aquell que llegeix el diccionari és cristià. Si miren, per exemple, la paraula *cancan*, al DGLC Fabra deia: «**cancan** *m.* Ball francès que comporta una sèrie de gestos indecorosos i extravagants.» En aquest cas, la paraula ja no reflectia el moment cultural del país. Ara, diem: «**cancan** *m.* Ball francès molt mogut que associa gestos i enlairament de cames», i potser es correspon més amb la imatge física que un té del *cancan*.

Finalment, he dit que un diccionari també és un producte comercial, fruit d'un esforç que suposa una inversió de temps, de recursos personals i d'infraestructura, i que, en conseqüència, s'ha de difondre a bastament a fi de poder recuperar —i, si és possible, superar— la inversió que s'ha fet. Això no és aplicable només al diccionari del qual ara parlaré, sinó, en general, a tots els diccionaris.

De diccionaris, n'hi ha de molts tipus, certament, i no sempre se solen aplicar els criteris més adequats per seleccionar-ne un o altre en funció de les necessitats. En primer lloc, podem distingir entre diccionaris monolingües o bilingües, segons que serveixin per il·lustrar lingüísticament i pragmàticament les paraules d'una sola llengua o que estableixin les equivalències entre dues llengües. També es pot distingir entre diccionaris centrats en la codificació i altres de centrats en la descodificació, segons que serveixin essencialment per redactar un text en una llengua o per desxifrar expressions d'una altra llengua.

Però entre els factors de diversitat lexicogràfica, que fa distingir entre tipus de diccionaris, n'hi ha un que és la fesomia lingüística del diccionari, i aquest no és pas banal, és important. Aquesta fesomia pot variar en funció de quatre paràmetres: la forma de les entrades, la seva selecció, l'ordenació i les informacions que inclouen.

En funció de la *forma de les entrades* es distingeixen diferents tipus de diccionaris: els diccionaris de morfemes, sil·làbics, de locucions i frases fetes. Des del punt de vista de la *selecció de les entrades*, tenim:

els diccionaris d'autor, els terminològics, els de neologismes, els d'arcaïsmes, els de dialectalismes. A partir de l'*ordenació de les entrades* trobem els diccionaris temàtics, ideològics, els inversos. I, segons les *menes d'informació* sistemàtica i prioritària que s'inclou en cada entrada, tenim els diccionaris de sinònims, d'antònims, de parònims, els etimològics, els d'autoritats. Tenim una gran varietat de diccionaris en funció d'aquests quatre paràmetres que he esmentat.

També hi ha un altre paràmetre quant al factor de diversitat pel que fa a la tipologia del diccionari, que el constitueixen els destinataris. No és el mateix un diccionari destinat a un públic escolar que un diccionari destinat a un públic adult; un diccionari destinat a un públic que ja coneix la llengua que un diccionari destinat a un públic que no coneix la llengua.

Un tercer factor de diferenciació tipològica és el *valor social*, i aquest és el punt en el qual em centraré: el valor social que ha de tenir un diccionari en funció de la representativitat que té l'organisme o l'autor que l'elabora. Certament, des d'aquest punt de vista, podem distingir entre els diccionaris amb valor directament *normatiu* i els diccionaris volgudament *descriptius*, encara que entre els uns i els altres hi ha tota una gran gamma o varietat de diccionaris. Un diccionari descriptiu és un recull de paraules i expressions reals, la significativitat de les quals és determinada, essencialment, per la freqüència d'ús, o pel prestigi de les situacions en què s'usa: això és un diccionari descriptiu.

Un diccionari normatiu és un recull de paraules i expressions considerades correctes per un organisme que té prou representativitat per determinar-ne la correcció. Qui és que atorga la representativitat? Normalment l'atorga la societat.

Allò que fa específic un diccionari normatiu —com és el cas del *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC, que no és pas descriptiu de la llengua— és el valor social que se li atribueix. Un diccionari normatiu estableix els límits de la norma correcta; té la capacitat de fixar allò que es considera correcte. Aquesta capacitat li confereix només la societat a través del reconeixement normatiu de la institució que el proposa. Aquest reconeixement és certament difícil, llevat que es faci a través del reconeixement d'una autoritat normativa, com ho són les acadèmies de la llengua, i, en el cas de la llengua catalana, de l'Institut d'Estudis Catalans, que agrupa filòlegs de tot l'àmbit lingüístic en la seva Secció Filològica.

Però tot i aquest caràcter tan nítid dels diccionaris normatius, la distinció entre *correcte* i *incorrecte* no sempre és fàcil d'establir. Cap diccionari —ni descriptiu ni, encara menys, normatiu— no pot incloure mai totes les paraules d'una llengua ni la totalitat de totes les paraules correctes ni el cabal complet dels dialectes d'una llengua ni el conjunt de mots efectivament emprats pels parlants. Un diccionari no pot pas pretendre contenir totes les paraules d'una llengua perquè, en primer lloc, les possibilitats lèxiques són infinites, per definició, però també perquè el vocabulari d'una llengua és una llista oberta a la qual cada dia es van afegint noves unitats i nous sentits en funció del progrés i de l'evolució incessant de la societat. Després, en comentar el DIEC, els comentaré una mica aquests aspectes.

Un diccionari normatiu tampoc no pot contenir tots els mots correctes d'una llengua perquè, senzillament, seria excessivament vast.

El *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans és un diccionari normatiu, perquè la societat dels Països Catalans, més específicament la societat de Catalunya, a través d'una llei del Parlament de Catalunya, li reconeix l'autoritat lingüística per fixar la norma, per fixar el que és correcte i el que és incorrecte, i també per deixar aquest marge de mots que, podent ésser correctes, no estan inclosos en un diccionari normatiu perquè depassaria la capacitat del diccionari.

Sobre el DIEC en concret, vull parlar de dos aspectes. Un és el de la gènesi, la història interna, el perquè, com i quan sorgeix aquest diccionari. El segon aspecte serà la significació pública del DIEC.

Per què sorgeix la necessitat de fer un diccionari normatiu de la llengua catalana? Doncs, sorgeix com

una necessitat d'ampliar i actualitzar el *Diccionari de la llengua catalana* (DGLC) de Pompeu Fabra de l'any 1932, en edicions posteriors, essencialment de l'any 1954 i reedicions successives. I sorgeix com una necessitat no només d'incorporar nous mots, la qual cosa es pot fer de mica en mica, sinó de fer una revisió a fons perquè el DGLC Fabra és dels anys trenta i, passats més de seixanta anys, en aquest temps la llengua ha evolucionat considerablement. Aquesta necessitat s'havia fet evident a partir de la represa, al final dels anys setanta i en els vuitanta, especialment a partir de l'any 1986, amb el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

Hi ha hagut canvis ràpids i profunds en la societat des dels anys trenta, i els canvis en les societats produeixen uns canvis en el llenguatge, amb necessitat de nova terminologia. Hi ha hagut noves demandes a mesura que es recupera l'ús social del català, tant sectorialment com territorialment; en el llenguatge específic, en el llenguatge científic, en el llenguatge de les ciències socials. I hi ha —ja n'hi havia fa uns anys— noves informacions disponibles a part de les que havia obtingut Fabra.

Fabra —ell mateix ho diu—, quan defineix el DGLC, diu que és el canemàs del que havia de ser el diccionari de la llengua catalana. Per tant, ell mateix l'anunciava com un diccionari provisional. Als anys noranta es disposa de molta més informació lexicogràfica, molta més informació terminològica de la qual es disposava. I aleshores és quan l'any 1992 l'Institut d'Estudis Catalans pren la decisió de treure en un termini relativament breu, en tres anys, un diccionari normatiu. El termini és, sens dubte, breu. Per molts va ser considerat massa breu —perquè una obra d'aquesta magnitud potser pot requerir més de tres anys per fer-la.

Però a l'Institut li va semblar que estava en condicions de fer-ho després de la reforma estatutària que s'havia fet l'any 1989, que havia permès d'ampliar considerablement el nombre de membres, i especialment el nombre de membres de la Secció Filològica, que havia passat de set membres numeraris, l'any 1988, amb una mitjana d'edat molt elevada, a vint-i-un membres numeraris, amb una mitjana d'edat molt més baixa.

A més a més, es van incorporar filòlegs de les Illes Balears i del País Valencià, la qual cosa donava un més ampli coneixement de la realitat de la llengua catalana.

A partir de l'any 1989 també les altres seccions de l'Institut, la de Ciències i Tecnologia, la Històrico-Arqueològica, la de Ciències Biològiques i la de Filosofia i Ciències Socials, havien passat de set membres a vint-i-un membres numeraris, que podien aportar, a part d'altres aspectes, terminologia específica d'especialitat, definicions també precises —moltes vegades amb importants discussions amb els filòlegs. Tot plegat donava capacitat humana per llançar-se a fer el DIEC.

Al mateix temps, es disposava d'una infraestructura tècnica, informàtica, adequada per poder-ho fer. Es pren aquesta decisió l'any 1992; s'encarrega el disseny i la coordinació del projecte a la doctora M. Teresa Cabré, membre de la Secció Filològica de l'Institut i directora de les Oficines Lexicogràfiques. En aquell moment, era catedràtica de Filologia Catalana a la Universitat Pompeu Fabra.

El punt de partida principal és el DGLC de Fabra. Aquest diccionari es va elaborar als anys vint, a la segona meitat dels anys vint, sota la direcció de Pompeu Fabra, a l'Institut d'Estudis Catalans, en el qual treballaven altres filòlegs. La feina d'elaborar aquest diccionari va patir unes certes puges i baixes amb la dictadura de Primo de Rivera. Però va haver-hi un moment en què es van arribar a imprimir, fins i tot, uns plecs d'aquell diccionari com a diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Situacions relacionades amb la inestabilitat política de l'època van fer aconsellable que el diccionari no sortís com a diccionari de l'IEC, sinó que es pogués imprimir més ràpidament amb el nom de *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra. Però l'IEC el va reconèixer de seguida com a diccionari propi.

Aquest ha estat el punt de partida: el DGLC de Fabra. I si comparem el nombre d'articles que apa-

reixen al DGLC amb els que apareixen al DIEC de l'Institut, trobem que en el DGLC apareixen 51.820 articles i al de l'Institut n'hi ha 67.566. És a dir, un increment sobre el DGLC d'un 30 % més d'articles. I quant al nombre d'accepcions, el DGLC en tenia 78.500 i el DIEC de l'Institut en té 120.000, un increment de més del 50%.

També cal dir que el DIEC no s'ha basat solament en el DGLC, sinó que s'han utilitzat els altres diccionaris que hi ha hagut durant tot aquest temps fins ara, i molt especialment el *Diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana.

Què cal dir sobre la significació pública del diccionari de l'Institut? Doncs que és un diccionari basat en un lèxic llargament elaborat per gent de totes les terres de llengua catalana. Aquest era un fet fonamental, perquè jo diria que una de les característiques més importants d'aquest diccionari és el fet que sigui integrador. Si em permeten l'expressió, el DGLC de Fabra era bastant barceloní; fruit d'una època, d'uns pactes, evidentment. Tant les normes ortogràfiques com el diccionari van ser durament debatuts en aquella època; finalment va ser fruit d'uns pactes.

El DIEC crec que, essencialment, és un diccionari integrador que considera la llengua com a una, comuna, no pas com una llengua amb unes varietats o dialectes, sinó comuna. I això és un reflex de la nostra història cultural. Si agafem, doncs, l'edat mitjana, Ramon Muntaner escrivia aquí a Catalunya, Ausiàs Marc escrivia a València, Ramon Llull ho feia a les Illes. Àngel Guimerà va dir molt poèticament, ara fa cent anys, que, com que una sola terra no podia recollir tota la llengua catalana, Déu va distribuir els tres escriptors abans esmentats per les tres comunitats de parla catalana.

El diccionari és una eina de futur, és la base per a l'extensió de l'ús de la nostra llengua a tots els nivells, però principalment al nivell educatiu, al nivell mediàtic i al nivell oficial. És a dir, quan el Parlament de Catalunya aprova la Llei sobre l'autoritat lingüística de l'Institut, vol dir que en els nivells educatiu, mediàtic i oficial l'Institut fixa la norma. L'Institut fixa la norma per a tothom, però cadascú és lliure d'utilitzar-la o no. Però en els nivells educatiu, mediàtic i oficial s'està obligat a seguir la norma. Finalment, el diccionari és un símbol de la nostra comunitat cultural supranacional, i no unitat d'una sola llengua amb la diversitat de les diferents modalitats. Després els llegiré unes paraules perquè vegin les varietats que s'han incorporat al diccionari d'altres parles que no són la central de Catalunya.

Si el DGLC de Fabra va tenir un caràcter normatiu, va ser: primer, perquè l'Institut d'Estudis Catalans li va reconèixer aquest caràcter; segon, perquè les *Normes* de Castelló de l'any 1932 aprovades li reconeixen aquest caràcter, i tercer, perquè els escriptors de les Illes es van adherir a les normes de Fabra i al DGLC. El DGLC de Fabra va ser un element de cohesió molt important en la postguerra. Segurament la llengua catalana estaria en una situació bastant pitjor si no haguéssim tingut les normes ortogràfiques, la gramàtica i el DGLC abans de la guerra del 1936.

Nosaltres creiem que el DIEC, ara, el 1996, ha d'ésser el referent per a una cultura del final de segle i del segle que ve.

Comparant el lèxic de l'un i de l'altre —abans he comparat el nombre d'articles i d'entrades—, potser cal dir encara que, mentre que el Fabra tenia 38.000 exemples, aquest en té 44.000 —un augment considerable. Però potser el que convé destacar és la introducció d'usos vulgars o argòtics. Això és extremadament delicat perquè totes les paraules d'una llengua tenen un període de vida limitat. «Limitat» pot ser que sigui un període tan llarg de vida que ens sembli il·limitat, però totes tenen un període limitat. Hi ha un moment en què una paraula cau en desús, i al cap d'un cert nombre d'anys d'haver caigut en desús queda com un arcaisme, evidentment.

Els usos vulgars o argòtics encara tenen un període de vida més limitat. El diccionari inclou dues-centes entrades d'usos vulgars o argòtics. És important que hi siguin, entre altres coses perquè si volem que,

quan s'escriu novel·la negra o determinant tipus de literatura, es pugui escriure normativament, convé que algunes d'aquestes paraules hi siguin. Fins i tot amb el convenciment que possiblement moltes d'aquestes paraules, d'aquí a no massa anys, pot ser que desapareguin; però és així. La llengua és viva, i contínuament un diccionari pot ser que incorpori mots nous o en faci desaparèixer uns altres que han caigut en desús.

Molt important és el nombre d'articles, de variants dialectals que s'han introduït, 1.800 articles, més o menys la meitat provinents de les Illes, i l'altra meitat provenen del País Valencià. A tall d'exemple, de les Illes: «*batiar v. tr.* Batejar», «*ennigular-se v. pron.* Ennuvol·lar-se», «*uís* [pl. uïssos] m. Esternut. *fer un uís* Esternudar», «*xoroll -a adj.* Mancat d'una orella».

Sobre aquestes paraules que s'incorporen al diccionari cal destacar dos fets; un, que s'incorporen, i el segon, que s'incorporen amb el mateix valor que una paraula ja existent abans al diccionari. És a dir; no apareix: «*uís dial.*», apareix solament «*uís*». Per tant, vostès o jo, que segurament no hem fet servir mai la paraula *uís* per referir-nos a un esternut, ara, si volem, la podem incorporar al nostre lèxic perfectament. I és perfectament correcte que jo parli un català de Barcelona amb alguna reminiscència garrotxina i que, entremig, digui que vaig fer un *uís*, cosa que difícilment em sortirà perquè un parla com bon animal de costums, però el diccionari permet que així sigui.

L'altre aspecte important del diccionari és la incorporació d'articles de llenguatge específic. Aquest és un aspecte especialment interessant i complicat. En els últims anys ha evolucionat molt la ciència i la tecnologia, però també les ciències socials, i han aparegut una sèrie de mots que a vegades apareixen amb una forma anglòfona —moltes vegades—; algú els catalanitza d'una manera, a vegades, d'estar per casa, a vegades amb més encert i a vegades amb menys. Aquí hi ha una feina molt important que ha fet aquests últims anys el TERMCAT en la fixació de terminologia. I hi ha un moment en què convé que el *Diccionari de la llengua catalana* els incorpori amb caràcter normatiu. En incorporar tot aquell llenguatge —de tipus, sobretot, científic— s'acompleixen dos papers: d'una banda, saber què vol dir aquell mot, és a dir quina n'és la definició; això és el que aconsegueix qualsevol entrada del diccionari. Però també és molt important, en una llengua com la nostra, el fet de fixar la normativa pel que fa a com s'escriu. Això ha fet que potser algú trobi en aquest diccionari un nombre excessiu d'àcids de la química. Bé, no formen part del llenguatge comú d'una persona culta. Hi ha àcids de la química que potser només els arriben a fer servir els químics. Però llavors el diccionari aconsegueix aquesta funció de saber com s'ha d'escriure aquest àcid —i en parlar dels àcids, ho faig a tall d'exemple de situacions semblants. El diccionari ha inclòs 25.000 termes nous en aquest aspecte; molts d'ells de la ciència, de la tecnologia, del món de la informàtica, evidentment, i del món de l'economia.

Un altre increment important de termes del diccionari són els manlleus; és a dir, paraules que s'incorporen d'una altra llengua directament. N'hi ha 1.500, de manlleus; menys de la meitat vénen del castellà, menys de la meitat vénen de l'anglès, i els altres vénen de diverses llengües, entre elles del francès.

La incorporació de manlleus —no del llenguatge tècnic específic, sinó del llenguatge usual del carrer— és una cosa que suscita passions —en favor i en contra. Jo diria que ni als defensors del català *light* ni als defensors del català *heavy* (bé, jo no hauria de dir ni *light* ni *heavy*, sinó les corresponents paraules en català, oi?) els satisfà els manlleus que s'incorporen al diccionari. Perquè els uns consideren que introduir *caldo* és massa, perquè ja en teníem prou amb *brou*, i els altres consideraran que no haver introduït *barco* és massa poc, perquè és una paraula molt utilitzada.

Quant a la introducció de manlleus hi entren consideracions —i això estaria bé que els ho poguéssim explicar un filòleg— relativament sofisticades. No només pel fet que una paraula provingui del cas-

rellà es rebutja per protegir el català. És clar que hi ha un cert factor de protecció; quan una llengua conviu molt amb una altra que en certa manera és dominant, ha d'haver-hi factors de protecció. En aquest sentit, hi ha un cert rebuig de paraules provinents del castellà per la necessitat de protecció del català. Però no és això, i tampoc al revés: no perquè una paraula s'utilitzi molt l'hem d'entrar. Hi intervenen consideracions històriques: en quin moment aquesta paraula comença a utilitzar-se en el català, si la paraula en qüestió s'havia potser utilitzat antigament, havia desaparegut del català i ara torna a entrar a través d'una altra llengua, concretament el castellà... Això dóna punts a favor o en contra. Si és una paraula que matisa, més o menys, una altra paraula que ja tenim... Això són punts a favor o en contra.

És en aquest sentit que els filòlegs, després de llargues discussions i d'una manera sempre provisional, determinen quins manlleus convé incorporar a la llengua i quins no.

Per exemple, el cas de l'acceptació de la paraula *caldo*, que ha escandalitzat alguna gent. *Caldo* era una paraula emprada en català de temps immemorials. Després, en un moment de puritanismes, de proteccionisme s'utilitza o es força a utilitzar més la paraula *brou*, i ens sembla que *caldo* és una paraula d'importació, i no ho és pas, i per tant es pot incorporar perfectament. Altres paraules, com *novio*, no s'incorporen perquè, com en aquest cas, es creu que amb les paraules que tenim actualment en català ja queda prou cobert, i que possiblement és una paraula que en un temps no gaire llunyà fins i tot desaparegui en d'altres llengües perquè els costums socials canvien enormement.

Finalment, els voldria comentar que l'ampliació i selecció de mots no és només l'actualització en general, no solament és quantitativa, territorial, sectorial, sinó que també hi entren altres factors, com per exemple l'eliminació de prejudicis de tot tipus: sexistes, racials, socials, ideològics... Ja els he esmentat el de *convers*, però els en llegiré algun altre.

Si busquen al DGLC de Fabra la paraula *cervell*, a part de dir «encèfal», etc., i parlar de «cervells de be, croquetes de cervell», etc., hi ha un moment en què diu: «*cervell* [...] fig. El cervell considerat com a seu del pensament, intel·ligència, seny, judici». Exemples: «*El savi X és un gran cervell. És una dona sense cervell.*» Això, segurament, reflectia un moment cultural dels anys trenta; però, és clar, dir això l'any 1995 és inacceptable. El DIEC posa: «*cervell* [...] FIG. El cervell considerat com la seu del pensament, intel·ligència, seny, judici. *Aquella dona és un gran cervell. No té ni mica de cervell* [qui sigui]». I s'afegeixen altres: «*exprémer-se el cervell*» i d'altres que no sortien.

O, per exemple, sobre la paraula *fetitxe*, el DGLC de Fabra deia: «*fetitxe m.* Objecte natural o artificial adorat com un ídol pels negres». Als anys trenta potser només els adoraven els negres, els fetitxes, però ara hem de dir negres, blancs i grocs, no us sembla? El diccionari de l'IEC diu: «*fetitxe m.* Objecte natural o artificial, adorat com un ídol», i «Amulet», i «Objecte que desperta en l'individu impulsos eròtics per associacions possiblement fortuïtes».

No solament s'ha depurat aquest llenguatge. Els exemples del DGLC de Fabra, tots són masculins; quan surt *director*, segurament surt el *director de la fabrica*, el *director general*... S'han posat, ara, els femenins d'una manera volgudament forçada, fent discriminació positiva cap als femenins perquè ens semblava que és una cosa que s'havia de fer en aquests moments per contrarestar una mica.

No solament s'han tingut en compte aquests aspectes, com els racials. El DGLC té una concepció bastant militarista que suposo que també respon a l'època. Han desaparegut molts exemples que tenien un component molt militarista.

Altres exemples corresponien, és clar, a dades de l'època, com en la paraula *ral*, en què els exemples remetien al cost en rals, en aquell moment, d'alguna cosa.

Amb tot això s'ha volgut aconseguir —i esperem que s'hagi aconseguit— un diccionari general de la 239

llengua en el sentit que hi ha els mots disponibles per a la gent culta en general, i s'han suprimit restriccions (els dialectalismes han passat a ser sinònims); s'ha volgut aconseguir un diccionari normatiu on hi hagi la forma de les paraules, l'escriptura, els significats, les construccions.

S'ha aprofitat el diccionari per incloure i reflectir ja les noves regles aprovades per les respectives comissions de la Secció Filològica de l'Institut, com per exemple les que afecten la *s* líquida, la *e* protètica o les que afecten el guionet. Per exemple, paraules que provenen del llatí i que començaven amb *s*, com la paraula *spai* —que a l'hora d'escriure's en català se'ls posa una *e* davant per poder dir *espai*, quan porten un prefix davant, hi ha dues teories. Una diu que s'ha de mantenir la *e*, i l'altra diu que no cal mantenir-la. Per exemple, estructura té una *e* al davant; així podríem dir: *superstructura* o *superestructura*. L'Institut d'Estudis Catalans ha adoptat, en general, la norma de mantenir la *e*, llevat d'aquells casos en què la paraula ha estat tan assimilada al llenguatge que ja ningú pensa si hi ha o no un prefix davant; o que la paraula ha entrat per altres camins que no és la formació de la paraula amb un prefix. He esmentat aquest tema de la *s* líquida perquè ha estat un tema polèmic. Hi ha gent que opina que hauria de ser al revés.

L'altre tema que ha estat realment polèmic és el tema del guionet. El català era dels pocs idiomes que mantenia l'existència de guionets: *vice-president*, *ex-ministre*. Aquest també és un tema de molta discussió, i l'Institut va adoptar, en general, és a dir per a les paraules que hi ha al diccionari —almenys per a aquestes de segur—, la supressió del guionet: *exministre*, *vicepresident*. És clar, com que el parlant —qui escriu—, a part de les paraules del diccionari, pot fabricar-ne d'altres, amb prefixos o no, o paraules compostes, és evident que en algun tipus de construcció s'haurà de posar guionets. Si un vol formar una paraula composta de tres o de quatre, si no posa un guionet pel mig no podrà llegir-la. Em refereixo, doncs, als termes que hi ha al diccionari.

Aquest diccionari és normatiu en el sentit que ja he dit; és actual perquè recull la terminologia especialitzada; està fet amb un suport informàtic actual, la qual cosa permet que pugui ser actualitzat amb molta més agilitat. Està previst que, possiblement, l'any 2000 n'hi hagi una nova edició —a més de les reimpressions— ampliada i revisada. La infraestructura informàtica que el suporta ho permet amb molta facilitat.

Sobre aquest diccionari, hi ha dues coses més que els voldria dir. Una, que els qui ho desitgin, el poden consultar a Internet. Buscant en la web de l'Institut i navegant i donant voltes, trobaran allà on diu *Diccionari*. Ens semblava una cosa que calia fer. De fet, el que es posa a disposició del qui ho vulgui consultar és la base de dades del diccionari. I la segona cosa és que al mes de setembre, al començament del curs, sortirà una reedició en disc compacte, en CD-ROM, un altre producte que sembla que avui dia comença ser imprescindible en el món actual.

De totes maneres, del tema «diccionaris» els voldria dir una cosa, que no afecta aquest diccionari, sinó el futur dels diccionaris. El DIEC, que ha tingut —objectivament— una molt bona acollida, és un diccionari fet amb metodologia d'aquella època. La tecnologia informàtica, no; aquesta és dels noranta. Però la metodologia és dels anys trenta, cosa que comporta una sèrie de servituds; volgudes, perquè es va voler fer així per poder-ho fer en tres anys.

L'Institut d'Estudis Catalans està acabant un corpus textual de la llengua catalana que estarà acabat al final d'aquest any 1996 i que és una gran base de dades, en la qual s'han buidat textos dels últims cent cinquanta anys; és a dir, de la Renaixença ençà, amb volum suficient perquè siguin representatius de la llengua escrita catalana —una altra cosa fóra la llengua parlada, qüestió bastant més complicada.

S'ha fet un buidatge de textos —un percentatge de text literari, un percentatge de text periòdic, un percentatge de text científic, un percentatge de pamflets o documents oficials—, el qual s'ha estudiat de

manera que sigui representatiu de la llengua. Això dona un volum de cinquanta-dos milions i escaig d'*ocurrències*, vol dir «de paraules text». És a dir, si fos un text, tindria cinquanta-dos milions de paraules. Cada terme es repeteix moltes vegades, però en contextos diferents. Això, degudament codificat —*lematitzat* és la paraula que fan servir els filòlegs—, ha de ser la gran base de dades per a l'elaboració de futurs diccionaris, amb metodologia moderna. És a dir, a partir d'aquí es pot fer un diccionari descriptiu de la llengua, que segurament serà el primer que es farà, a partir de la freqüència d'ús de les paraules. És molt fàcil, tal com està informatitzat, saber la freqüència d'ús de la paraula tal en el context literari, la freqüència d'ús en el context periodístic, i això és el que permet fer un diccionari descriptiu i, possiblement —i estic parlant ja del futur, que pot ser deu anys—, un nou diccionari normatiu; fer, no només amb tecnologia moderna, sinó amb metodologia moderna.

Els posaré un exemple perquè entenguin què canvia d'una metodologia a l'altra. Si busquen al diccionari la paraula *calor*, es defineix què és *calor* i surten una sèrie d'accepcions *fer calor*, *tenir calor*... Amb la metodologia dels anys trenta és gairebé impossible recollir totes les accepcions d'un verb i la calor. I ara *fer calor* no és al DIEC.

Amb la metodologia actual, és molt més fàcil —perquè en un o altre text apareixerà. No és molt evident, per a algú que no domina la llengua, que *fer calor* vol dir que la temperatura és alta. Podria entendre's que un fabrica calor; o *sentir calor*, del sentiment, pot ser diferent a tenir calor. Amb aquest *corpus* textual informatitzat de la llengua catalana sembla que es podrà fer un diccionari amb metodologia actual.

De totes maneres, per no entusiasmar-los massa pel que fa a les tecnologies i metodologies modernes, convé dir que l'única llengua que té fet això, un *corpus* textual, és la llengua francesa: el *Trésor* de la llengua francesa va resultar que, un cop va ser fet i acabat, la paraula *fourchette* («forquilla») no havia sortit cap vegada. Per tant, per molta tecnologia i metodologia moderna que s'empri, cal utilitzar mètodes —que acaben essent bastant manuals— estadístics que permeten saber quin percentatge de paraules es poden haver perdut, però després cal detectar quines són exactament i poder-ho solucionar.

Això és tot el que els volia explicar del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans.